

Det svenska körundret



Om svenskt körliv.
Varför, hur och vad
sjunger man i kör?



Sverige har gjort sig ett namn som ett land rikt på körverksamhet. Välutvecklade utbildningar för körsång och kördirigering har resulterat i många körer på hög teknisk och konstnärlig nivå – ensembler som har inspirerat tonsättare att skriva för den mänskliga rösten i många olika körkonstellationer.

Man säger att den svenska körrörelsen föddes 1808 i Uppsala. Studenter genomförde en sjungande fredsmarsch med anledning av det svensk-ryska kriget i Finland. Att sjunga tillsammans i stämmor kunde förena människor till kamp för en gemensam sak, den här gången den nationella friheten. Finland gick förlorat till Ryssland, men körsjungandet fortsatte. Under hela 1800-talet förenades människor i körsång – i sångföreningar och musikaliska sällskap. Yrkesföreningar, väckelse-, nykterhets- och arbetarrörelserna använde sig av körsång som ett medel för sammanhållning och uppbyggelse. Vid 1800-talets mitt började även kvinnor att delta i körsången, tidigast inom frikyrkorna.

Idag sjunger ca 6% av Sveriges befolkning i kör, regelbundet eller då och då. Musikvanor började kartläggas i mitten av 1960-talet och körsjungandet visar sig vara en aktivitet som bibehållit ett starkt intresse sedan dess.

Svenskt körliv efter 1945

År 2000 presenterade den amerikanske musikforskaren och kördirigenten Richard Sparks sin avhandling *The Swedish Choral Miracle. Swedish A Cappella Choral Music Since 1945* för sina svenska körledare och deras körsångare. Publiceringen av avhandlingen i Sverige understöddes av tidigare ordförande för IFCM (International Federation for Choral Music), Eskil Hemberg, Svenska institutet och Swedish Music Information Centre.

Sparks utanförperspektiv över svenskt körliv förvånade och inspirerade svenska körledare och musikforskare. Han förundrade sig över hur ett litet land som Sverige, med endast nio miljoner invånare kunde åstadkomma en så stor mängd körmusik av hög klass, framförd av så många kvalificerade körer. Han ville utforska det svenska körområdet och dess historia.

Hans utgångspunkt var professor Eric Ericson, som han hade mött under 1980-talet vid master-classkurser i USA och vid konserter med Radiokören och Eric Ericsons Kammarkör. Han finner att Eric Ericson själv som en osedvanligt begåvad musiker blir spindeln i nätet för åtskilliga viktiga musikinstitutioner i Sverige. Vid 1940-talets slut har alla dessa sina huvudkvarter i Stockholm. Den enda högre musikutbildningen vid den här tiden var Musikkonservatoriet, numera Kungliga Musikhögskolan. Den andra institutionen av betydelse var Sveriges Radio med endast en kanal för samtliga lyssnare i hela Sverige. Den tredje var Kungliga Musikaliska Akademien, nationell institution för tonkonstens främjande såsom orkestermusik, kammarmusik, opera, kyrkomusik etc. Dessa institutioner representerar

Eric Ericson och Kammarkören 1946, körens första verksamhetsår.

enhetligheten i det svenska musiksamhället vid den här tiden liksom Svenska kyrkan som fram till år 2000 var en statskyrka. Svenska kyrkan anställde kyrkomusiker med god professionell utbildning som organister och körledare. Redan i början av 1950-talet hade Eric Ericson blivit kördirigeringslärare vid Kungliga Musikhögskolan; han var chef för avdelningen för körmusik vid Sveriges Radio, han var dirigent för Radiokören och sin egen kammarkör, och, från 1951, manskören Orphei Drängar. Han var dessutom kyrkomusiker i St Jacobs kyrka i hjärtat av Stockholm.

Det statliga stödet till skolor, kyrkor och andra institutioner var en viktig faktor för möjligheten att främja svensk musik och unga tonsättare i synnerhet. Särskilt stor betydelse hade Sveriges Radio. Sparks pekar på det faktum att "under en tid när ny musik hade föga folkligt stöd, understödde och uppmuntrade Sveriges Radio denna musik,



Foto: SVT bild



foto: Svt Bild

I 40 år var Eric Ericson dirigent för Orphei Drängar. Här under en konsert 1966.

eftersom man helt enkelt uppfattade den som betydelsefull." Efter andra världskriget hade Sverige en växande ekonomi och en regering som var villig att stödja denna verksamhet.

Eric Ericson var en ödmjuk person (och är så ännu) men på samma gång oveckligt målmedveten. Han arbetade för den allra renaste och klaraste klangen i en konstnärligt krävande musik. Han inspirerade svenska tonsättare och musikforskare att skapa och förstå körmusik. Tonsättare såsom Ingvar Lidholm och Sven-Erik Bäck var hans bästa vänner, musikhögskolestudenter i samma ålder. Musikforskaren Bo Wallner diskuterade med dem, ställde frågor om vad de hade för mål och hur de arbetade för detta. Han skrev om dem och deras musik. Eric kommenterar sitt arbete med ny musik och sina körer under 1950-talet: "Det var som ett träningsläger. Denna lärande erfarenhet

var nästan viktigare än själva konserterna. Sveriges Radios ofövägna satsning har betytt oerhört mycket för utvecklingen av vårt lands körkultur."

De viktigaste faktorerna för svenskt körlivs utveckling efter 1945 går enligt Sparks att sammanfatta på följande sätt: Sverige var ett land med få invånare, det fanns en synnerligen tät samverkan mellan dirigenter och tonsättare, en hög procent av de svenska tonsättarna hade direkt erfarenhet av körmusik, det fanns goda möjligheter att studera den musikaliska utvecklingen utanför Sverige, därtill fanns statligt ekonomiskt stöd till musikinstitutioner.

Mot slutet av 1990-talet blev situationen för körmusiklivet i Sverige mindre enhetligt. Tendensen till decentralisering var en del av denna utveckling. Det har fört det goda med sig att nya körer och professorer i komposition och kördirigering har etablerat sig även

utanför Stockholm och vidgat körbegreppet – i Göteborg, Piteå, Malmö, Örebro och Uppsala. Å andra sidan är det inte lika lätt att identifiera och beskriva landets köraktiviteter som för några decennier sedan.

Nya körinstitutioner

Sedan början av 2000-talet har ett antal körcentra vuxit upp i olika delar av landet. Svensk körsång ryms inte längre enbart i den verksamhet som de körförbund som organiserar landets körer tar ansvar för. Kör i det svenska samhället är mer än sina körledare och sina körsångare och sin publik. Körcentrumbildningar finns i Malmö, Uppsala, Örebro, Piteå och Stockholm. Flera av dessa centrumbildningar har sin bas på ortens högskolor och universitet men fungerar också som samordnande institutioner för det regionala körlivet. Möjligheterna att utveckla forskningskontakter, arrangera vetenskapliga och konstnärliga symposier, arrangera fortbildningar för körledare har också kommit att ingå i dessa körcentrumbildningars verksamhet liksom att samarbeta med lokalt verksamma körtonsättare. I Örebro arrangerades 2009 för första gången en internationell barnkörledarkurs. I Uppsala arrangerades för tredje året i rad en internationell Erasmus-utbildning för blivande körledare i ett samarbete med högre musikutbildningar i Europa. Barents Körcentrum i Piteå har varit centrum för ett symposium om körsång i ett globalt perspektiv "Voices of Origin". Körcentrum Syd i Malmö har tagit initiativ till ett forskarnätverk Choir in focus vars mål är: att utforska behovet och omfattningen av tvärvetenskapliga studier inom körområdet. Nätverket kommer att användas för reflektion kring problem inom allmänna områden och för utvecklandet av konstruktiva frågor

som är relaterade till "kör" på internationell basis. Vart tredje år sedan 2003 genomförs i ett samarbete mellan Uppsala universitets Körcentrum, Sveriges Radio, Rikskonsert och Eric Ericson International Choral Centre en internationell kördirigenttävling Eric Ericson Award. Vid sidan av sin ordinarie musikutbildning utvecklar även landets musikhögskolor fortbildning samt forskning med konstnärlig och pedagogisk inriktning.

Körsång och kulturvanor

Är kör en unik faktor i det svenska samhället i jämförelse med andra länder? Har körsjungandet en särställning i relation till andra kulturverksamheter? Kulturstatistiken från Statens kulturråd 2008 som speglar svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv visar att kulturen får en allt större plats i våra liv. Att sjunga i kör är en aktivitet som ökar men den är likväl den minst vanliga av de efterfrågade fritidsaktiviteterna. Att läsa böcker, gå på bio, besöka konserter och bibliotek är betydligt vanligare. När man sjunger i kör är man emellertid inte konsument utan själv aktör. Den yngsta ålderskategorin minskar sitt deltagande i många konstområden medan de äldsta ökar

Eric Ericson

foto: Urban Jörén





foto: Henrik Tobin

Linköpings stifts kyrkokörförening framför Faurés Requiem och verk av Buxtehude i Vadstena 2007.

sitt deltagande och utövande. Å andra sidan finns de flesta körsångarna i åldrarna upp till 25 år, alltså i körer med anknytning till skolor, kyrkor, universitet och högskolor. Undersökningar i övriga Norden visar på liknande kulturvanor. I ett större europeiskt sammanhang framstår de nordiska länderna som särskilt kulturaktiva och i Europa-statistiken från 2006 ligger Sverige högst i rangordningen.

Den organiserade körrörelsen består av minst 115 000 körsångare (2009). Långt ifrån de 500–600 000 svenskar som enligt kulturvanestatistiken sjunger i kör är alltså medlemmar i någon av de åtta körförbunden. Vad för slags körsång ägnar sig dessa åt? Vilka körer är de medlemmar i? Hur ser egentligen den totala svenska körsångsverksamheten ut när det gäller körkategorier och repertoar, vilken typ av körer ökar eller minskar, vilka är motiven för att sjunga i kör, vilken är den musikaliska kunskapsnivån? I dagsläget kan vi egentligen bara uttala oss om de organiserade körförbunden

och i övrigt hänvisa till Statens kulturråds kulturvaneundersökningar.

Körrörelsens framväxt

Låt oss gå långt tillbaka i tiden för att bättre söka förstå körsångens stora genomslagskraft och höga status i vårt samhälle idag. Musikforskaren Kia Hedell söker sig tillbaka till de tankegångar om folkbildning och demokrati som präglade det svenska samhället på 1800- och 1900-talen. Här finner man körsång som en viktig samlande kraft såväl för folkrörelserna som för skola, kyrka och universitet. Kunskap och estetisk fostran skulle komma alla till del i ett demokratiskt samhälle. Erfarenheten visade att körsång kunde förena människor för det målet och bli ett betydelsefullt redskap för

ett sådant samhälle. Körsångarna organiserade sig från början av 1900-talet. Från och med nu blir det lättare att följa körverksamhetens målsättning i de olika körförbunden. I förbundens tidskrifter går det att följa på vilket sätt man ville öka kompetensen hos både körledare och körsångare. Väl framme på 1950-talet hade utbildningen av körledare genom landets enda högre musikutbildningsinstitution, Kungliga Musikhögskolan i Stockholm, fått en allt tydligare profil. Den unge Eric Ericson hade sedan 1953 tagit över utbildningsansvaret av professionella körledare efter David Åhlén. Kursverksamheten inom körförbunden växte, när unga, välutbildade körledare utexaminerades och sökte fortbildning och dessutom medverkade som lärare vid kurserna. Kungliga Musikaliska Akademien hade ända sedan 1928 dessutom organiserat en fortbildningsform för folkskollärare som resulterade i en kantorexamen, där kördirigering var ett viktigt moment. Från 1936 öppnades denna kursverksamhet och examensmöjlighet även för andra än lärarstuderande. Under åren 1941–1971 examinerades så många som ca 100 kantorer årligen. För den allmänna musikbildningen spelade denna fristående utbildningsmöjlighet stor roll.

När Sveriges Körförbund arrangerade en fortbildningskurs för dirigenter på Mems slott i Söderköping 1956 fanns en synnerlig namnkunnig lärarstab på plats och ämnen som instuderingsteknik, körtonbildning och

gehörlära var självskrivna. En av kursens ledare vid sidan av Eric Ericson var Bel Cantokörens dirigent Karl-Eric Andersson. Han menade att körmusikens framtid låg i dirigentutbildningen: ”Det finns inte några dåliga körer, bara dåliga körledare” och hans lista över minimikraven för körledarna var lång och ambitiös. Kraven skulle gälla även små och anspråkslösa körer.

Utän tvekan var körrörelsens egna kurser under 1900-talets mitt en bildningsverksamhet av stor betydelse för det som kommit att förknippas med the Swedish Choral Miracle. Körrörelsen var i sig en amatörverksamhet men växte i omfattning och betydelse när allt fler körledare fick en professionell utbildning. Svenska kyrkan med sina fast anställda kyrkomusiker var därtill en viktig plattform för den starkt växande körverksamheten under de följande decennierna. Kyrkorna hade en fördel av att deras verksamhet byggde på att körsång ingick i gudstjänsten. Där behövdes dirigenter och körsångare och det fanns många tillfällen att framföra körmusik. Nykomponerandet stimulerades och fann körledare och körer som tog sig an såväl bruksmusik som större verk.

Svensk körklang

Klangbegreppet diskuteras ingående i körtidskrifterna redan under 1930-talet. Körklangen har kommit att användas som ett kriterium på det som har gjort svensk körsång internationellt berömd. Vad det står för och om det är unikt och i så fall hur och varför har varit föremål för forskning kontinuerligt sedan flera decennier tillbaka av våra egna musikforskare och körledare. Finns det en särskild svensk körklang?

Eric Ericson har fått personifiera det klangideal som präglat svensk körsång sedan mitten av 1950-talet. Hans egna berättelser

om hur han ville bryta upp från den stora romantiska klangmassan och tillsammans med kollegor och tonsättare göra såväl gammal som ny körmusik klangligt mera precis genom att sjunga mera intonationsmässigt och rytmiskt exakt, har också bidragit till förståelsen av hur ett nytt klangideal växte fram. Det låg i tiden att framföra profan och sakral vokalmusik från 1400- och 1500-talen, att söka sig tillbaka till det lilla formatet, att hitta ett mindre känslomt uttrycks sätt. Ser man till den diskussion om klangideal som förekom redan under 1930-talet ärvde Eric Ericson ett klangligt och musikaliskt nytänkande som låg i tiden. Det fanns hos Johannes Norrby, dirigent

för vokalensemblen Voces intimae och Stockholms Akademiska kör. Det fanns hos David Åhlén, Eric Ericsons företrädare som lärare vid Kungliga Musikhögskolan och det fanns hos den danske körledaren Mogens Wøldike, som var Radiokörens gästdirigent 1944–46. De sökte sig alla till de ideal som Eric Ericson kom att utveckla och föra vidare till sina studenter och kollegor.

A cappella-idealet, dvs att sjunga utan ackompanjering av något instrument, hade en lång och stark tradition i svensk körpertoar ända sedan manskörsången i början av 1800-talet. Den nationalromantiska repertoar som mot slutet av 1800-talet tog över mer och mer efter den patriotiska sångens glansdagar var snarare kärlekssånger och sånger om naturen. Dessa sånger kom att spridas inom alla typer av körer – studentmanskörer, arbetarmanskörer, kyrkokörer, hembygdskörer. De kom att ingå i en standardrepertoar som därmed upprätthöll förmågan att sjunga utan ackompanjering.

Radiokören, grundad 1925, har ansetts som en av världens främsta a cappellakörer under ett halvt århundrade.



foto: Johan Ljungström/SR

De blev en gemensam repertoar som kom till användning i många olika körsammanhang och som kom att fylla en sammanhållande funktion i det folkliga bildnings- och demokratiarbetet under större delen av 1900-talet.

Från körlyrik till experimenterande körmusik

A cappella-sång och körlyrik var alltså ett betydelsefullt innehåll i det bagage som körrörelsen bar med sig långt in på 1900-talet. Det kan förklara det kolossala uppsving som körsjungande och körkomponerande fick från och med mitten av 1900-talet. Det menar musikforskaren Bo Wallner. Med bildningstraditionerna, fortbildningsverksamheten, vanan att sjunga i kör i skolan och i kyrkan och i hembygden fanns de vokala förutsättningarna för en mottaglighet för nya landvinningar. Tillsammans med sina jämnåriga komponerande kollegor från Musikhögskolan vägade Eric Ericson öppna svenskt musikliv för radikal och nyskapande körmusik. Eric utmanade sina körer Radiokören, Kammarkören och så småningom även Musikhögskolans kammarkör (grundad 1970) med röstkompositioner av nya dimensioner. Det är inte längre naturlyriska texter på svenska som tonsättare som Ingvar Lidholm, Lars Edlund, Sven-Erik Bäck, Sven-Eric Johanson och Lars Johan Werle tar sig an i första hand. Bildningsambitionen sträcker sig mot filosofiskt djuplodande texter av författare som August Strindberg, Ezra Pound, Dante och Petrarca. Med kompositioner på andra språk än svenska blir också de nya kompositionerna tillgängliga för en internationell arena. Kompositionerna är omfattande och långa och sätter röstomfång och sångsätt på prov. Även kyrkorna öppnar sina körläktare för modernistiska kompositioner med bibliska texter och de

klassiska mässtexterna på latin.

Så bereddes också marken för de många efterföljande körtsättarna. Svenska körer reste utomlands på tävlingar och turnéer med nykomponerad svensk körmusik i bagaget. Idag är tonsättare som Thomas Jennefelt, Sven-David Sandström, Jan Sandström och Karin Rehnqvist för att bara nämna några, ofta representerade bland våra bästa körer. Hör vi fortfarande i dessa stora verk en specifik svensk körklang? Och hur låter en specifik svensk körklang idag i körer som inte sjunger nationalromantisk körlyrik längre?

Under 1990-talet arbetade musikforskarna Lennart Reimers och Helena Stenbäck fram ett antal kriterier som kan sägas identifiera det körsångsideal som utvecklats under Eric Ericsons era och kan i korthet beskrivas som: ren och noggrann intonation, varsamhet med vibrato, rytmisk precision, noggrann avläsning av notbilden och noggrannhet med konsonantplacering. Eric själv ser själva grunden i den höga svenska körkvaliteten i det myckna körsjungandet a cappella. Självklart rymmer dessa kriterier i händerna på olika kördirigenter en variation av uttrycks sätt och klangliga resultat. Grunden är lagd av en hel generation av körledare, sedan mitten av 1900-talet och om man så vill, dessförinnan också. I ett växel spel mellan traditioner, individer, och ett samhälle med vilja och resurser att skapa förutsättningar för förändringar påverkas generation efter generation kontinuerligt. Eric Ericson har haft förmåga att out-

tröttligt förvalta och utveckla svensk körsjungande. Han har inte varit ensam i sin uppgift, han har många i sin efterföljd som har förvaltat uppdraget att göra svensk körsång till det bästa tänkbara konstnärliga redskapet i vår tid.

Människorna i kören

Körsång i Sverige idag är inte bara något för den specialkunnige sångaren. Det finns körer för alla, t o m för dem som anser att de inte kan sjunga. Filmen "Såsom i himmelen" om en glesbygdskyrkoföras kyrkokör och dess sociala och musikaliska landvinningar fick en stor publik inte bara i Sverige. Den blev en publik- och exportsuccé, distribuerad till 34 länder i världen. Tillsammans med en populär körtävling på teve och välbesökta allsångskonserter på många platser i vårt avlånga land har sånglusten lockats fram hos många svenskar. Många som fått höra att de inte kan sjunga har upptäckt att de faktiskt kan och att deras röster duger.

Forskning har visat att det är många komponenter som bidrar till välbefinnande i samband med sång. Utöver den traditionella

musikforskningen som söker den historiska kunskapen om körsång, dess aktörer och kompositörer liksom körsjungandets roll i ett samhälle berörs flera olika forskningsområden. Körrörelsen vill förstå sin roll i dagens samhälle och det finns forskare som vill undersöka förutsättningarna för körsång ur många olika aspekter.

Inom den musikpedagogiska vetenskapen studerar man samspelet mellan kördirigenten och körsångaren och även lärandet mellan sångarna själva. Man utforskar även utbildningarnas läroplaner och målen för de professionella musikutbildningarna. Inom musikakustisk forskning intresserar man sig för hur körklang fungerar i olika rum, hur klanger förändras beroende på hur sångarna är placerade i rummet och i förhållande till varandra. Här formar även de medicinska röstforskarna tillsammans med akustikerna ett omfattande kompetensområde när det gäller att förstå hur och varför en röst producerar ett sjungande ljud. På senare tid har körsångens terapeutiska effekter väckt ökat intresse. Inom den medicinska vetenskapen är det möjligt att undersöka vad som

händer i kroppen med blodcirkulation och hormoner när man sjunger. Antropologiska metoder används också för att förstå den sociala effekten av att vara tillsammans när man sjunger.

Körsång berör våra kulturella vanor, fritidssysselsättningar, vår allmänbildning och känsla av gemenskap. Medan den medicinska vetenskapen studerar körsång ur ett hälsoperspektiv behöver vi även se till köraktiviteternas kulturella och estetiska komponenter. Vi inte bara mår bättre av att sjunga i kör, vi ökar också livskvaliteten. Vi lär oss mängder av texter och dikter, vi lär oss om intressant litteratur. Vi lär oss, och involverar i våra kroppar – klanger, specifikt förknippade med vissa tonsättare från olika tidsperioder. Vi blir delaktiga i att förverkliga musikaliska konstverk.

Körsång som eget konstområde

Körsång så som den kommer till uttryck i dagens Sverige är både ett eget konstområde och en del av ett folkligt välbefinnande-projekt. Även i början av 1900-talet kan man se en tudelning i uppfattningen om att sjunga tillsammans i kör. En engagerad rörelse för unison sång ville stärka den folkliga sången gentemot sång i stämmor som man menade riskerade att utestänga många. Dagens allsångsrörelse och alla-kan-sjunga körer beskriver en liknande motrörelse mot den körsångstradition som kräver ett särskilt kunskande. Får inte alla vara med?

Vi behöver förstå verksamheten körsång och att sjunga tillsammans ur flera aspekter.

Vi behöver liksom den globala körsångsrörelsen förstå körsångens dubbla roll, att den både är ett eget konstområde och samtidigt en bred folklig sångrörelse. Med svensk körsångs höga internationella standard och goda rykte behöver Sverige företräda körsång som ett klingande kulturarv på professionell nivå likaväl som svensk orkestermusik gör det. Det finns en specifik repertoar som ska föras vidare, som ska hållas levande, som det finns en plikt att framföra och som en publik har rätt att få höra. Det måste gälla för såväl orkestermusik som körmusik. Det måste därför finnas körer som kan levandegöra den repertoar som inte gemene man kan ta sig an. Ingen ifrågasätter detta när det gäller orkestermusiken. Det utesluter givetvis inte att vi beaktar och uppmuntrar den folkliga sångrörelsen som består såväl av det unisona sjungandet under beteckningen allsång och den körsångsverksamhet som går under benämningen "alla-kan-sjunga-körer" eller "vi som inte kan sjunga-körer". Många svenska körsångare är professionella utan att vara avlönade som sådana men de är bärare av en kunskap som är en del av det svenska kulturarvet och som är resultatet av en lång rad människors förvaltarskap, kunskande och engagemang.

Därför behöver vi fortsätta att utbilda körledare som kan fortsätta att ta hand om sångförmåga och sånglust för körsång på alla nivåer. Den folkliga sång- och körrörelsen får inte i samma utsträckning som tidigare i vår körhistoria sin näring, sin motivation i ett folkörelsesammanhang. I dag uppstår körer inte sällan som enskilda hälsoprojekt eller som företagskörer. Det är inte i första hand den gemensamma

Körsångare och instrumentalister på professionell nivå samverkar i Ensemble Villancico som specialiserat sig på tidig musik.





En stor barnkör framträdde inför Nobels fredspristagare Al Gore på Scandinavium i Göteborg 2008.

bildningen, budskapet och den estetiska skolningen som är i fokus utan det sociala värdet och den hälsofrämjande tillfredsställelsen som lockar många till körsjungandet. Det i sin tur bygger upp basen på den körpyramid som är beroende av alla sina delar, en spets och en bas och en tillräckligt kraftfull upprätt mellandel. Körsverige har med kombinationen av hög utbildningsnivå och bred folklig körverksamhet goda förutsättningar att vara ledande och att behålla bredd och kvalitet.

Barn och sång

Sverige har en förskola, grundskola och kommunal musikskola som på olika sätt ger utrymme för sång, men det finns inte körer i alla skolor och stämsången är inte lika vanlig som tidigare. Å andra sidan finns en mer specialiserad körskolning i s k musikklasser som är en del av den obligatoriska skolan. Den finns idag i minst ett 40-tal kommuner. I dessa klasser utvecklas körsången tidigt. Landets musikklasser har en viktig roll som

förebild för sjungande barn och ungdomar. Den utvecklar vokalpedagogisk kunskap för unga röster och den visar att estetiska och musikaliska kvalitéer på hög nivå är tillgänglig tidigt i livet. Förebilden är den skola med särskild sångundervisning som grundades redan 1939 i Stockholm. Idag är denna verksamhet vid Adolf Fredriks skola i Stockholm världsberömd och går under namnet Adolf Fredriks Musikklasser.

Körverksamhet finns i ökande omfattning även i de kommunala musik- och kultur-skolorna, som ursprungligen, med början på 1940-talet, organiserades för att ge skolbarn utbildning på ett instrument och som idag finns i ca 280 kommuner. Barnkörer har sedan 1900-talets mitt även varit en betydelsefull verksamhet inom kyrkor och samfund. Den har de senaste decennierna kompletterats med sångverksamhet redan från förskoleåldern.

Barn får tidigt impulser till sång. Redan på förskolan ingår den gemensamma sången som en självklar del, men det är från musi-

ken från radio, teve, datorer och cd-skivor som inflytandet blir alltmer omfattande. Det påverkar sångidealen och hur sångpedagoger, sång- och musiklärare liksom körledarna utformar sin verksamhet. För att upprätthålla och skapa nya goda sångmiljöer för barn behövs en ökad kunskap och medvetenhet om barns sångliga förutsättningar. Det har öppnat för en diskussion bland pedagoger och körledare om repertoar och sångsätt som bland annat utgått från samarbetsprojektet Barn och sång. 2007 resulterade detta samarbete mellan Uppsala universitets Körcentrum, Barn- och ungdomskörförbundet UNGiKÖR och Rikskonserter i boken Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit.

Boken kombinerar en djup kunskap om den unga röstens anatomi, om musikalisk och sånglig utveckling, historisk, lingvistisk och neurologisk forskning om barns röster och sångliga förutsättningar. Det är även en bok med metoder om hur man sjunger med barn.

Så länge körsång är lockande och nödvändig för människan, så länge som tonsättare komponerar för den mänskliga rösten, måste vi förse nästa generation med redskap att upprätthålla förmågan att sjunga den tillgängliga musiken. Deras röster måste hålla genom hela livet och förmå framföra sånger och körmusik från åtskilliga århundraden och i många genrer.

Körsångens former

Ordet för kör i många av våra europeiska språk betyder inte enbart att sjunga många i grupp utan betydelsen innefattar tre sammansatta aktiviteter som även inbegriper rörelsen och formationen. Kör betyder då ring eller kedjedans, cirkel och krets. När musikanthropologen Owe Ronström betraktar vår svenska körtraditions framväxt ser han den som en kollektiv sång som har krävt samordning, disciplin och organisation för att bli det den har blivit. I en annan kultur kan han se en gemensam sång som snarare bygger på en folklig, improviserad sånggemenskap, som uppmuntrar individualitet och improvisation. Där kan dessutom finnas mera kvar av rörelser och formationer i kombination med gruppens sång som skiljer den från det västerländska samhällets körtradition.

Idag när varje sjungande människa, varje sjungande grupp eller kör kan nås av sångliga uttrycksätt från hela världen när som helst och hur ofta som helst, är det inte så konstigt om begreppet kör, körklang och körformation omprövas. Det finns också

en publik som har en annan förväntan än den som lyssnar på kör i den traditionella konsertsalen, i en gudstjänst eller i en ceremoniell högtid. Kören sjunger för att uttrycka något, den samlas under ett gemensamt mål och fostrar samtidigt individer till gruppmedlemmar estetiskt och emotionellt så att de tillsammans förmedlar något. I den gruppgemenskapen kan rymmas många olika uttryckssätt. Inte längre bara som en homogen grupp, ett samlat kollektiv.

Vi ser allt oftare en dynamisk idérikedom på sångens område med körer som arbetar med skådespelare och regissörer för att utveckla sin kommunikationsförmåga. Scenen intas av körsångaren som enskild individ och som en del i den körsjungande gruppen. Det ställer knappast mindre krav på den individuella sångförmågan, snarare tvärtom. Ensemblerna blir mindre, repertoaren sjungs med självklarhet utantill och inte sällan manar den lilla sånggruppen fram en unik repertoar i form av egna arrangemang och egna kompositioner. Den stora förebilden i denna förändring av körbegreppet har varit The Real Group som bildades 1984, när gruppens fem sångare studerade vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm. I den körhistoriska backspegeln kan vi som jämförelse se madrigalkörerna på 1930-talet som i protest mot jättekörerna samlades i små rum och fördjupade sig i renässansens konstfulla madrigalmusik med endast några röster i varje stämma. Dagens utveckling till

specialisering och avancerat artisteri sker samtidigt som Alla-kan-sjunga-körer blir både fler och månghövdade.

Vare sig man är en röst i ett komplext modernt körverk eller i en traditionell körvisa eller i en körarrangerad poplåt är processen likartad och belöningen stor för den enskilde körsångaren. Kan det vara så, undrar Töres Theorell, professor i socialmedicin med forskning om musik och hälsa som specialitet, att vi människor rentav är genetiskt programmerade att känna stark samhörighet när vi gör ljud tillsammans? Studier pekar på att körsång i ett visst kulturellt sammanhang kan ge överlevnadsfördel och att kroppens hormonsystem och puls- och hjärtfrekvensvariation spelar roll för sångens och körsångens positiva effekter.

Körsång som hoppet i världen

I så fall har det betydelse att vi fortsätter att sjunga, att vi fortsätter att utbilda körledare och körsångare, att vi fortsätter att möta andra körsångare i andra länder för att sjunga tillsammans, att vi sjunger varandras repertoar, att vi sjunger på varandras språk.

När Nobels fredspristagare, den amerikanske före vicepresidenten Al Gore, 2008 mottog Göteborgspriset för sin insats för klimatfrågan i världen, så skedde det med ett stort scen- och musikevenemang på Scandinavium i Göteborg. På scenen fanns 200 barn från Brunnsbo musikklasser och Göteborgs Domkyrkas goss- och flickkörer tillsammans med Göteborgs Symfoniorkester och en rad kända musiker. I sitt



foto: Markku Philaja

En mindre kör: The Real Group på scenen.

tacktal framhöll han att barnen och deras sång var höjdpunkten på hela galan.

När Polarpriset 2009 delades ut i slutet av sommaren stod ännu en representant för dem som tar ansvar för jordens framtid på en scen, denna gång i Stockholms konserthus. Dirigenten, kompositören och ekonomen José Antonio Abreu från Venezuela fick ta emot priset för sin insats för Venezuelas barn och ungdomar genom organisationen El Sistema, som genom bildandet av orkestrar och körer gett en miljon barn sedan starten 1975 ett framtidshopp. Med musikens hjälp har viktiga mänskliga värden förmedlats även till de barn och familjer som haft det sämst ställt i samhället. Abreus arbete och vision är en förebild för oss alla.

Vi behöver inte ifrågasätta musikens och körsångens uppgift i människors liv. Därför tvekar vi inte om att med stolthet föra Eric Ericsons verk vidare till ständigt nya generationer av körsångare och körledare. Om svensk körsång har blivit ett varumärke av högsta klass finns det starka skäl att vårda sig om det för vår gemensamma framtid på jorden. Vi exporterar med glädje vår klang, vår kunskap och vårt hopp.

Om författaren

Gunnel Fagius är fil mag i musikvetenskap vid Uppsala universitet och musikdirektör, utbildad vid Kungl Musikhögskolan i Stockholm. Hon har arbetat som musiklärare i musikklasser och som kyrkomusiker och körledare. Hon är initiativtagare och projektledare för det nationella samarbetsprojektet Barn och sång. Hon är redaktör och medförfattare i böckerna Barn i kör och Barn och sång. Sedan 2001 är hon forskningssamordnare vid Uppsala universitets Körcentrum och musikkonsulent vid Svenska kyrkans nationella kansli.

Referenser

Fagius, Gunnel (red), *Barn och sång – om rösten, sångerna och vägen dit*. (Lund 2007)

Fagius, Gunnel "Kör a cappella". I: Maj Aldskogius (red), "... kunn' I dock så wackert låta". Uppsala Akademiska Kammarkör 50 år. (Uppsala 2007)

Hedell, Kia "Körsång som folkrörelse". I: Jacob Christensson (red), *Signums svenska kulturhistoria: 1900-talet*. (Stockholm 2009)

Hedell, Kia *Klang i kör. Uppfattningar om körsång och klang i efterkrigstidens Sverige*. (STM-online 2009)

Karlsson, Henrik "Kör, vad vill du mig? Reflektioner om den blandade körsångens framtid". I: Maj Aldskogius (red) "... kunn' I dock så wackert låta". Uppsala Akademiska Kammarkör 50 år. (Uppsala 2007)

Kulturen i siffror 2008. *Nya kulturvanor. Svenska kulturvanor i ett 30-årsperspektiv: 1976–2006*. (Statens kulturråd 2008)

Reimers, Lennart "A Capella – The Story Behind the 'Swedish Choral Miracle'".

I: Lennart Reimers & Bo Wallner, *Choral Music Perspectives: Dedicated to Eric Ericson* (Stockholm 1993)

Ronström, Owe *Köretnologiska aspekter på ett massfenomen*. Föreläsning vid Körforum i Visby 31 januari 2009

Sparks, Richard *The Swedish Choral Miracle. Swedish A Cappella Choral Music Since 1945*. (Bynum North Carolina 2000)

Stenbeck, Helena *Svensk körpedagogik i ett kammarmusikaliskt perspektiv*. (Stockholm 1992)

Theorell, Töres *Noter om musik och hälsa*. (Stockholm 2009)



foto: Urban Jören

Eric Ericson (född 1918)

För de flesta kördirigenter och körsångare över hela världen är Eric Ericson den oöverträffade mästaren som kördirigent. Han har ägnat hela sin karriär åt körmusik; hans arbete har inte bara gett hans egna körer berömmelse världen över. Han har haft ett betydande inflytande för att etablera körsång som ett musikområde med hög status och meritvärde. Vid sidan av sitt arbete med Kammarkören (grundad 1945), har han varit dirigent och konstnärlig ledare för Radiokören (1951–1982) och Orphei Drängar (1951–1991). Han har kontinuerligt utvecklat och förfinat körklangen såväl i tidig körmusik som i samtida musik och i beställningsverk med ett speciellt fokus på svenska 1900-talstonsättare.

Under många år var Eric Ericson professor i kördirigering vid Kungliga Musikhögskolan i Stockholm. Samtidigt blev hans internationella engagemang alltmer omfattande. Han har varit gästdirigent hos de flesta betydande körer och en uppskattad lärare i master classes på många håll i världen. Han har även mottagit utmärkelser för sina prestationer inom körområdet; som hedersdoktor vid Uppsala universitet (1983) och vid University of Alberta, Canada (1996), som medlem av Kungl Musikaliska Akademien (sedan 1961) och som vinnare av Polarpriset 1997 bland åtskilliga andra erkännanden.

Faktalista

Körsam Är ett samrådsorgan för svenskt körliv; arrangerar årligen Körforum; utser Årets Körledare www.korsam.se

Föreningen Sveriges Körledare – FSK

Arrangerar årligen körledarkonvent för sina ca 700 medlemmar www.korledare.se

Svenska körförbund

Omfattar minst 115 000 körsångare

Sveriges körförbund

www.sverigeskorforbund.se

Svenska Baptisternas Sångarförbund

www.baptist.se

Svenska Missionskyrkans

Sångarförbund www.missionskyrkan.se

KFUK-KFUMs sångarförbund

www.KFUK-KFUM.se

Sveriges Kyrkosångsförbund

www.sjungikyrkan.nu

Svenska Arbetarsångarförbundet

www.arbetarsang.se

UNGikÖR www.ungikor.se

Pueri Cantores Sverige

www.puericantores.se

Rikskonserter

Rikskonserter är en statlig stiftelse som årligen arrangerar turnéer och konserter, främst med konstmusik, jazz och folkmusik. Till Rikskonserter hör Caprice Records och konserthuset Nybrokajen 11 i Stockholm.

www.rikskonserter.se

Kungliga Musikaliska Akademien

Akademien har till uppgift att främja tonkonsten och musiklivet, företrädesvis inom musikutbildning, musikvetenskap och konstnärligt utvecklingsarbete.

www.musakad.se

Svenska kyrkan

är en luthersk-evangelisk kyrka som har 1800 församlingar över hela landet och 2000 yrkesverksamma kyrkomusiker.

www.svenskakyrkan.se och www.kmr.se

Övriga kyrkor och samfund

har i varierande omfattning lokalt anställda församlingsmusiker

Musikhögskolor med körutbildning

Kungliga Musikhögskolan i Stockholm

www.kmh.se

Högskolan för scen och musik vid

Göteborgs universitet www.hsm.gu.se

Musikhögskolan i Malmö www.mhm.lu.se

Musikhögskolan i Piteå www.ltu.se

Musikhögskolan i Örebro www.oru.se

Musikhögskolan Ingesund

www.imh.kau.se

Körcentrum-bildningar/institutioner

Uppsala universitets Körcentrum

www.korcentrum.uu.se

Barents Körcentrum

www.arra.se/barents_korcentrum.htm

Körcentrum Syd www.korcentrumsyd.se

Eric Ericson International Choral Centre

www.eic.rikskonserter.se

Körcentrum Örebro www.swicco.se

Eric Ericson Award

www.ericericonaward.se

Eric Ericson Award är en internationell tävling för unga kördirigenter i åldern 20–32 år. Tävlingen har hållits vart tredje år sedan 2003.

Eric Ericsonhallen

är ett internationellt kör- och kulturcentrum på Skeppsholmen i centrala Stockholm och, från 2010, en experimentscen för körkonserter, konstprojekt och övriga kulturprojekt med särskild inriktning på frågor som rör fred, miljö, hälsa, utbildning och integration.

Folkhögskolor med kör- och sångutbildning

Av 148 folkhögskolor har 62 kurser i musik.

www.folkhogskola.nu

Svenska körorganisationer har medlemskap i

Norbusam – Nordiskt barn- och ungdoms-

körsamarbete www.norbusam.org

Europa Cantat – Federation för europeiskt

körsamarbete www.europacantat.org

International Federation for Choral

Music – IFCM – har till uppgift att främja

kommunikation och utbyte mellan körmusi-

cerande människor över hela världen

www.ifcm.net

World Youth Choir – sammanför unga

begåvade sångare i åldern 17–26 varje år från

hela världen www.worldyouthchoir.org

text: Gunnel Fagius, redaktör: Jan Kask, Rikskonserter, grafisk form: Kari Agger, Rikskonserter, omslagsbilder: Flicka i rött, foto: Henrik Tobin. OD, foto: Stewen Quigley. Kör från Adolf Fredriks Folkskola 1946, foto: SvTbild. Adolf Fredriks Flickkör, foto: Linköpings stifts kyrkoförening, foto: Henrik Tobin.

Svensk körsångs internationella betydelse manifesterades när finalen i den internationella kördirigenttävlingen Eric Ericson Award gick av stapeln i Berwaldhallen i Stockholm den 25 oktober 2009. Denna text om svenskt körliv har tagits fram på uppdrag av Eric Ericson International Choral Centre (EIC) i samband med Sveriges ordförandeskap i EU hösten 2009.